



Journal of Universal History Studies

Menderes-İnönü Arasında Kısa Süren Bahar Havası ve Yansımaları (1957)¹

The Short-lived Spring Weather between Menderes-İnönü and Its Reflections (1957)

Submission Type: Research Article

Received-Accepted: 22.10.2023 / 08.12.2023

pp. 147-167

Journal of Universal History Studies (JUHIS) • 6(2) • December • 2023 •

Sabit Dokuyan

Düzce University, Department of History, Professor Dr., Düzce, Türkiye

Email: sabitdokuyan@duzce.edu.tr

Orcid Number: 0000-0002-0592-5366

Cite: Dokuyan, S. (2023). Menderes-İnönü Arasında Kısa Süren Bahar Havası ve Yansımaları (1957). Journal of Universal History Studies, 6(2), 147-167. <https://doi.org/10.38000/juhis.1379662>

¹ This article is analyzed by three reviewers and it is screened for the resemblance rate by the editor/ Bu makale üç hakem tarafından incelenmiş ve editör tarafından benzerlik oranı taramasından geçirilmiştir.

* Bu çalışma "Darbe Yolunda Üç Yıl (1957-1960)" başlıklı eserden türetilmiştir.

* In this article, the principles of scientific research and publication ethics were followed/ Bu makalede bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyulmuştur.

* This work is licensed under a [Creative Commons BY-NC-SA 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/) (Attribution-Non Commercial-Share Alike).

* There is no conflict of interest with any person/institution in the prepared article/ Hazırlanan makalede herhangi bir kişi/kurum ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Öz

1950 yılında iktidara gelen Demokrat Parti, dört yıllık icraatlarının halkın çoğunluğu tarafından tasvip edilmesinden dolayı 1954 seçimlerinde yüksek oranda oy almıştır. Fakat seçim sonrasındaki süreçte muhalefetle ve özellikle CHP ile olan sürtüşmeleriyle öne çıkmıştır. Çıkarttığı kanunlarla muhalif kanadı ve basını denetim altına almaya çalışan iktidar karşısında muhalefet, sürekli olarak itirazlarda bulunmuştur. 1957 yılına gelindiğinde iktidar-muhalefet çekişmesi en üst düzeylere ulaşmıştır. Erken bir seçimin olacağını konuşulmaya başlandığı bu yılın şubat ayından başlamak üzere, DP ile CHP arasında “bahar havası” olarak adlandırılan ve birkaç ay süren sakin bir dönem yaşanmıştır. İnönü ve Menderes bahar havasının iki önemli simgesi haline gelmiştir. Diğer muhalif partiler ve liderler ise sürecin dışında tutulmuştur. DP-CHP arasındaki yakınlaşmanın tek faydalı sonucu ise Kırşehir’in il yapılması olmuştur. Fakat CMP lideri Bölükbaşı’nın dokunulmazlığının kaldırılması sakin geçen süreci sonlandırmıştır. Zaten CHP içerisinde de yaşanan bahar havasının partiye zarar verdiği yönünde şikâyetler çoktan başlamıştır. Çalışmamızda, bahsi geçen ılımlı siyasi dönem ve bu süreçte yaşanan gelişmeler yansıtılmıştır. Makale hazırlanırken meclis tutanakları, dönemin basını, arşiv belgeleri, telif ve tetkik eserlerden yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Cumhuriyeti, Demokrat Parti, Menderes, İnönü, Bölükbaşı.

Abstract

Upon assuming power in 1950, the Democratic Party garnered a significant percentage of votes in the 1954 elections, owing to the public's endorsement of its four-year record. However, in the aftermath of the election, the party's grievances with the opposition, particularly the CHP, were brought to the forefront. The opposition constantly voiced their disapproval against the government, which attempted to curb dissenting voices in both the opposition and the press through legislation. In 1957, the conflict between the government and opposition escalated to its zenith. A few months of peace, dubbed "springweather", occurred between DP and CHP from February when early election talks began. İnönü and Menderes were significant figures of this tranquil period, with other opposition parties and leaders excluded from the proceedings. The only positive effect of the DP-CHP rapprochement was becoming province of Kırşehir. Nevertheless, the termination of CMP leader Bölükbaşı's immunity put an end to the peaceful process. Within the CHP, there were grievances about the damage the springmood had done to the party. This analysis reflects the moderate political climate and events during this period. To prepare this article, parliamentary records, contemporary press, archive materials, copyrighted and examined works were consulted.

Keywords: Republic of Türkiye, Democratic Party, Menderes, İnönü, Bölükbaşı.

Giriş

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu ve ilk Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk ve ikinci Cumhurbaşkanı İsmet İnönü dönemi onların isimleriyle anılmıştır. Fakat 1950-1960 yılları arasında DP'nin iktidarda olduğu yıllar, Cumhurbaşkanı Celal Bayar adıyla değil Başbakan Adnan Menderes ile isimlendirilmiştir. Bu on yıllık dönemde gerçek manada siyaset arenasında Adnan Menderes aktif rol oynamış, Bayar ise ikinci planda kalmayı tercih etmiştir. Menderes, ekonomiden dış politikaya kadar her türlü faaliyetin doğrudan takipçisi ve atılan adımların karar vericisi konumunda görülmektedir. Atatürk döneminde Atatürk-İnönü ilişkisinde olduğu gibi bir yakın ikili anlayışı, DP iktidarı döneminde Bayar-Menderes arasında hayat bulamamıştır. Bu durum Menderes'i muhalefetle olan ilişkilerde doğrudan hedefe koymuş ve diğer bir deyişle yalnız bırakmıştır. Önceki dönem cumhurbaşkanlığı yapan ve siyasal-toplumsal arenada büyük bir ağırlığı olan İnönü ile doğrudan muhatap olan ve mücadeleyi yürüten de Menderes olmuştur. CHP her ne kadar 1950 seçimlerinde iktidardan düşmüş, 1954 seçimlerinde de neredeyse meclisten tasfiye edilmiş olsa da partinin başında bulunan İnönü, partisini diri tutmak için siyasi manevralar yapmaktaki ustalığını net olarak ortaya koymuştur. Bu liderlik yaklaşımı, partiyi yok olmaktan ve umutlarını kaybetmekten kurtarmıştır.

CHP'nin 1950 seçimleri yeni tamamlanmışken başlattığı sert muhalefet anlayışı, diğer küçük muhalif partilerin de katkısıyla 1960 darbesi olana kadar küçük aralıklarla devam etmiştir. Bu muhalif yaklaşımı organize eden İnönü, hedefinde tuttuğu Menderes'e karşı hem mecliste hem de meclis dışında çok sert bir tutum sergilemiştir. İkili arasında sadece dış politika konusunda daha ılımlı bir ilişki kurulmuştur. Dış politikada iki liderin gerektiği zaman ortak bir dil kullanmaya çalışma gayreti, on yıllık süreç içerisinde çeşitli vesilelerle kendisini göstermiştir. İnönü, Menderes iktidarının iç politikada attığı neredeyse her adımı, kimi zaman doz artırarak, çok sert şekilde eleştirmiştir. Buna mukabil Menderes de İnönü'nün cumhurbaşkanı olduğu 1938-1950 yılları arasında yaşananları ve yapılanları eleştirmekten geri durmamıştır. Menderes bu eleştirilerini yaparken Atatürk dönemiyle ilgili olarak hassas davranmaya ve o dönemi ayrı tutmaya özen göstermiştir. Bu tartışmalar sürekli artış göstermekte ve sertleşmekteyken, 1957 yılı başlarında beklenmedik bir şekilde Menderes-İnönü arasında birkaç ay sürecek bahar havası yaşanmaya başlanmıştır. Bu yakınlaşma kimileri tarafından çok samimi bulunmasa da ülke içerisindeki siyasi atmosferi sükûnete erdirmiş, karşılıklı jestler vatandaş tarafından takdirle karşılanmıştır. Başladığı gibi yine bir anda son bulan bahar havasının detayları çalışmamız içerisinde sunulmaya çalışılmıştır.

Menderes dönemi olarak adlandırılan on yıllık DP iktidarı ile ilgili çok sayıda bilimsel çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar içerisinde, makalemizde yer alan süreç de kısmen aktarılmaya çalışılmıştır. Dönemin önemli muhalif yayınlardan birisi olan Akis dergisinde bahar havası konusunda yazılar sıkça yer almıştır. Süreç içerisinde tartışmaların merkezinde olan gazeteci ve İnönü'nün damadı Metin Toker de kaleme aldığı "DP Yokuş Aşağı (1954-1957)" başlıklı eserinde konuyla ilgili yaklaşımını genel hatlarıyla aktarmaya çalışmıştır. Diğer bilimsel çalışmalarda ise daha çok Kırşehir'in il olması mevzusunun odaklanan bir yaklaşım sergilenmiştir. Kısa süren bahar havasının en iyi yansıdığı meclis görüşmeleri ve günlük gazeteler ise makalemizin temel dayanakları olmuştur. Telif-tetkik eserler, iki liderin meclis içinde ve dışında yapmış olduğu konuşmalara ait metinler, arşiv belgeleri de destekleyici kaynaklar olarak kullanılmıştır. Elde edilen bilgiler çerçevesinde; siyasetin çok kısa süre içerisinde, sadece iki kişinin etkisiyle, nasıl yön değiştirebileceği ve kontrol edilebileceği ortaya konulmaya çalışılmıştır.

1957 Yılı Nasıl Başladı? Tartışmalar-Sorunlar

Demokrat Parti, 1950 yılında gerçekleşen milletvekili seçimlerini kazanarak iktidara gelmiştir. DP iktidarının ilk dört yılı, tarım ve sanayi alanlarında yapılan yatırımlar ve desteklemelerle başarılı geçmiştir. Marshall Planı dâhilinde gelen yardımlar da sürecin olumlu yürütülmesine büyük destek sağlamıştır (Dokuyan ve Yüksel, 2020, s. 18). İktidar, bu başarılı sürecin ardından yapılan 2 Mayıs 1954 seçimlerinden de zaferle çıkmış ve mecliste ezici çoğunluğu elde etmiştir. DP %57,6 oy alarak açık ara farkla iktidarını sürdürme imkânı bulmuştur. Ana muhalefet partisi CHP ise %35,36'da kalmıştır (tbmm.gov.tr). Elde edilen büyük başarının ardından iktidar, daha rahat bir çalışma ortamı yakalayacağını düşünmüş ama hem parti içinde hem de muhalefetle yaşanan gerginlikler DP iktidarını daha sert bir tavır içerisine sürüklemiştir. Hükümet bir dizi hatalar yaparak eldeki sermayesini tüketmeye başlamıştır (Yücel, 2002, s. 839). İktidarın almış olduğu bazı önlemler muhalefet partileriyle arasındaki ilişkilerde büyük gerilimler yaratmıştır. Kırşehir ilinin ilçe ve Malatya şehrinin ikiye bölünerek Adıyaman'ın il yapılması, hizmet süresine bakılmaksızın kamu görevlilerinin emekliye sevk edilmesi, üniversite öğretim üyelerinin bakanlık emrine çekilmesi, basın konusunda yapılan kısıtlamaların ve cezaların artırılması, toplantılar ve gösteri yürüyüşlerinde sınırlamalar getirilmesi (Turan, 1999, s. 95; Akın, 2002, s. 916) gibi mevzularda yaşanan sorunlar iktidar ile muhalefet arasındaki gerilimi artırmıştır. Özellikle DP-CHP arasındaki sürtüşme ve rekabet had safhaya ulaşmıştır. 1957 yılına bu gerilimlerle ve ülkede hızla artan ekonomik sorunların gölgesinde girilmiştir. Yeni yılda, biriken sorunların çözülüp çözülmeyeceği kamuoyu ve basın tarafından merakla beklenmeye başlanmıştır. Hükümetin özellikle ekonomik sorunları çözme noktasında almış olduğu önleyici tedbirlerin pek de başarılı olmadığı görülmüştür (Cumhuriyet, 01.01.1957, s. 1). Tek parti iktidarı döneminden kalan uygulamaların ve DP iktidarı süresince yürürlük bulan antidemokratik yaklaşımların bir türlü bertaraf edilememesi, bu konulardaki vaatlerin hayat bulamaması eleştiri konusu olmuştur (TBMMZC, 15.02.1957, s. 215). İsveç'te yayınlanan Stokholm Tidningen gazetesi de 7 Ocak 1957 tarihli sayısında Türkiye'nin içinde bulunduğu sıkıntılı durumları tasvir etmeye çalışmıştır. Gazeteye göre Türkiye'de Menderes iktidarı sert bir politika izlemekte, 1954 seçimleri öncesi halka vaat ettiği rahatlatıcı hamleleri hayata geçirmemek için direnmektedir. Grev hakkı, basın hürriyeti, ispat hakkı, toplantı kanunu konularında olumlu adımlar atılmamıştır. İktidarın bu tavrı, muhalefetin güçlenmesini engellemeye çalışmak olarak yorumlanmaktadır. Ekonomik sıkıntılar da had safhaya ulaşmış, Türk parasının değeri düşmüş, ithalat kısıtlı olduğu için yerli üretim mallara büyük zamlar yapılmış, vatandaş sıkıntıya düşmüştür. 1950 yılında tasarruf vaatleriyle iktidara gelen Menderes hükümeti daha fazla israf yapmaktan kaçınmamıştır. Menderes, üniversiteler ve akademisyenlerle de kavga içerisine girmiştir. Görevden almalar ve istifalar üniversitelerde gerginliği artırmış, aydınlarla iktidar arasında ipler kopma noktasına gelmiştir (BCA, 30-1-0-0/127-825-2).

Halkın ilgilendiği en önemli konu ise uygulanan kanunlardan çok, ekonomik sıkıntılar ve sürekli gelen zamlar olmuştur. 1957 yılı da zamlarla başlamış ve ilk olarak şekere zam gelmiştir. Bu hareket vatandaşın iktidara olan tepkisinin artmasına neden olmuştur. Bir savaş durumu olmamasına rağmen zam yapılması gereksiz görülmüştür (Akis, 26.01.1957, s. 4). Zamların tüm tüketim ürünlerine yansarak yayılması vatandaşın konuya espiyle yaklaşmasına yol açmıştır. Bir vatandaş basına gönderdiği mektupta; zamlar için muhalefeti suçlu görmüş ve muhalefetin şeker zammı karşısında gensoru hazırlamasını eleştirmiştir. Eğer muhalefet bu girişimde bulunmasa idi Menderes müdahale ederek zamları kaldırıp kendisine pay çıkarabilecekti. Fakat muhalefet Başbakanı bu fırsatı tanımamıştır (Akis, 09.02.1957, s. 3). Vatandaşın espiyle yaklaştığı bu durum aslında bir gerçeği yansıtmaktaydı. O günlerde hükümet ya da belediyeler tarafından yapılan kimi zamlar Menderes'in müdahalesi ile geri çekilmekteydi. Bu yaklaşım bazı vatandaşlar tarafından

siyasi bir hamle olarak değerlendirilmekteydi (Cumhuriyet, 05.01.1957, s. 1, 5). Sadece zam konusunda değil, kimi zaman da piyasada bir malın bulunmadığına yönelik haberler yayımlandıktan sonra Başbakanın müdahalesiyle sorunun halledildiğine dair haberler basında yer almaktaydı. Örneğin İstanbul'da et ve ekmek bulunmadığına yönelik yapılan gazete haberinin ardından ertesi gün, Başbakan Menderes'in müdahalesiyle sorunun çözüldüğü haberi basında yer almıştır (Akis, 19.01.1957, s. 17, 20).

Gelen zamların hazinenin açıklarını kapatmak için yapıldığı ve sorunun vatandaşın sırtına yüklenilmeye çalışıldığı eleştirileri dillendirilmeye başlanmıştır. Ülkenin kalkınması için sürekli olarak vatandaşa yük bindirilmesi, iktidar tarafından vaat edilen refah dolu günlerin ancak sonraki nesillere nasip olacağı yorumlarını beraberinde getirmiştir (Akis, 26.01.1957, s. 19). Hükümetin plansız bir ekonomi yönetimi sergilemesi, yatırımların da plan çerçevesinde ilerlememesinden dolayı ekonomik krizin derinleştiği iddiaları ortaya atılmaya başlanınca, Menderes bir açıklama yapmak zorunda kalmış ve yapılan hangi yatırımın ülke için faydalı olmadığına kendilerine söylenmesini istemiştir. Sıkıntıya girilmeden dünyanın büyük ilerleyişine ayak uydurulamayacağını da sözlerine eklemiştir (Adnan Menderes'in Konuşmaları, 1992, s. 152). Başbakan başka bir konuşmasında da yaptıkları icraattan memnun olmayan vatandaşın ilk seçimlerde bunu sandığa yansıtılma şansı olduğunu, yaşanan ekonomik sıkıntıların abartıldığını, medeniyet alanında ilerlemenin sağlanabilmesi için böyle sıkıntılara göğüs gerilmesi gerektiğini söylemiştir. Yapılan yatırımlarla ülkenin dışa bağımlılığının azaltılmasını ve ithalatın düşürülmesini amaçladıklarını belirtmiştir (Cumhuriyet, 08.02.1957, s. 1, 5).

Piyasada yaşanan mal darlığı ve fiyat artışları konusunda ise bazı iktidar milletvekillerinin farklı açıklamalar yaptıkları görülmektedir. DP İzmir Milletvekili Rauf Onursal, mal kıtlığının vatandaşın gereğinden fazla ürün almasından kaynaklandığını, ayrıca işçi ücretlerinin artmasından dolayı fiyatlara yansımalar olduğunu belirtmiştir (Ulus, 29.01.1957, s. 1). Kimi iktidar mensupları ise mal darlığı ve fiyat artışını, CHP'li tüccarların malları stoklayarak fiyatların artışına yol açıp iktidarı zor durumda bırakmaya çalışmalarına bağlamıştır (Albayrak, 2007, s. 244). Ekonomi ve Ticaret Bakanı Abdullah Aker ise yaşanan ekonomik sıkıntıları geçici olarak nitelendirmiştir. Özellikle ithal malları satan tüccarların yüksek kâr amaçlamaları nedeniyle fiyatların arttığını, bunu engellemek için Milli Korunma Kanunu'nu yeniden hayata geçirerek vatandaş güvence altına almaya çalıştıklarını aktarmıştır. Kanunla birlikte tüccarların ellerindeki malları piyasaya sürmek zorunda kaldığını ve bunun da fiyatları dengelemekte olduğunu, fahiş fiyatlara dur denildiğini iddia etmiştir (TBMMZC, 21.01.1957, s. 148-150). Devlet Bakanı Emin Kalafat ise ekonomik düzenin iktidarın kontrolünde sürdürülmekte olduğunu, yatırımların hızla gerçekleştirildiğini, imkânsızlıklara rağmen hedeflere ulaşılacağını dile getirmiştir (TBMMZC, 14.01.1957, s. 67-69; Ulus, 15.01.1957, s. 1, 5).

Hükümet tarafından yapılan açıklamalara rağmen karaborsacılık ve fiyat artışları hız kesmemiştir. Bu durum iktidar yanlısı isimler tarafından da eleştirilere neden olmuştur. DP grubunun yapmış olduğu toplantılarda bu eleştiriler seslendirilmeye başlanmıştır (Albayrak, 2007, s. 243). CHP ise yayınladığı bir tebliğ ile iktidarı ekonomi politikaları konusunda eleştirmiş ve sorunları görmezden gelerek pahalılığı yok saydıklarını, tüm yaşananlar için muhalefeti suçlamayı çıkar yol olarak gördüklerini belirtmiştir. CHP'ye göre artık tek çözüm yolu seçimdir ve vatandaş, oylarıyla sorunları kökünden çözecektir (Cumhuriyet, 21.01.1957, s. 1, 5; Ulus, 21.01.1957, s. 1, 5). Muhalefet sadece ekonomik sıkıntılar konusunda değil dış politika yaklaşımları mevzusunda da iktidarı sert şekilde eleştirmektedir. Türkiye'nin Batı medeniyetinden koparılarak Doğuya yakınlaştırılmaya çalışılması en büyük eleştiri konusu olmuştur. Özellikle din kardeşliği üzerinden izlenmeye çalışılan dış politikanın olumsuz sonuçlar doğuracağı iddia edilmektedir. İran, Irak, Pakistan, Suriye,

Mısır, Libya, Suudi Arabistan ve Ürdün gibi Müslüman devletlerle ilişkiler, kardeşlik politikasıyla sıkılaştırılmaya çalışılmaktadır. Hâlbuki dış politikada din değil ülkenin menfaatleri göz önünde bulundurulmalı, Hristiyan devletler ilişki çemberinin dışarısında bırakılmamalıdır. Yine muhalefete göre ülkenin yönü Batı medeniyetine çevrilmelidir. Çünkü devletin gelişmesi ancak modern devletler ile iş birliği ile sağlanabilecektir. Türkiye’yi İslam coğrafyasının lideri gibi göstermeye çalışmak aksi bir sonuç doğurmakta ve Arap coğrafyasından tepki alınmaktadır. Arap coğrafyasına bel bağlanılmasına rağmen bu devletlerden Türkiye’ye ne siyasal ne de ekonomik alanda destek gelmektedir. Hatta Arap devletleri Türkiye’den çok Hristiyan Avrupa devletleriyle daha iyi anlaşmaktadırlar. Kıbrıs meselesi gibi uluslararası mevzularda Arap milleti Türkiye’nin yanında olma konusunda garanti vermemektedir (Akis, 9.02.1957, s. 9).

CHP-DP Arasında Yumuşama Emareleri: Bahar Havası Başlıyor

DP ile CHP arasında gerginlikler hükümetin izlediği ekonomik, siyasal ve sosyal politikalar yüzünden had safhaya ulaşmıştır. Muhalefet artık erken seçimle sorunların çözüleceğini dillendirmeye başlamıştır. Aksi takdirde ülke uçuruma sürüklenmektedir. İktidar ise sürekli olarak bir düzelmeye olacağı yönünde açıklamalar yapmaktadır. Gerginlik, özellikle muhalefet partilerinin ülke içerisindeki gezileri ve toplantılarına yapılan müdahalelerle daha da keskinleşmiştir. Toplanma kanununa karşı geldiği gerekçesiyle muhalif partilerin açık alanda toplanmalarına müdahaleler gelmektedir. 1957 yılı 17 Şubat’ında bu konuda cereyan eden bir olay gerginliği daha da artırmıştır. İstanbul’da CHP ocaklarının açılış törenine giden Genel Sekreter Kasım Gülek’in etrafını partililer sarınca polis müdahale etmiş ve toplanma kanununa aykırı hareket edildiği söylenerek Gülek ve müteşebbis idare heyeti karakola davet edilmiştir. Polisler ayrıca toplanan halkı da dağıtmıştır. Karakola giden parti yetkililerine diğer ocak açılışlarına katılım sağlanmaması yönünde telkinde bulunulmuştur. Gülek de bu şekilde hareket etmiştir (Cumhuriyet, 18.02.1957, s. 1, 5).

Yaşanan gerginlikler 1957 yılı bütçe görüşmeleri esnasında bir miktar azalma gösterecektir. CHP-DP vekilleri arasında gerginliklerle başlayan görüşmeler, İnönü ve Menderes’in karşılıklı jestleriyle farklı bir şekle bürünecektir ve bu yakınlaşma “bahar havası” olarak adlandırılmaya başlanacaktır. 20-28 Şubat 1957 tarihinde gerçekleşen bütçe görüşmeleri, Türkiye’nin içinde bulunduğu sıkıntılı durumların da meclis gündemine getirildiği bir süreç olacaktır. İktidar ise gelen eleştirileri cevaplandırmak için çaba sarf edecektir. 20 Şubat günü başlayan görüşmelerde ilk konuşmayı Maliye Bakanı Hasan Polatkan yapmıştır. Bakan konuşmasında, ülkenin kendi iktidarları döneminde sergilediği gelişim süreçlerini sayılarla açıklamaya çalışmıştır. Polatkan’ın değerlendirmesine göre ülkenin âtil durumdaki milli kaynakları değerlendirilerek önemli başarılar sağlanmıştır. Özellikle ziraat alanında CHP iktidarı döneminde zayıf tutulan kredi muslukları açılmıştır. Ziraat alanında 1950 yılında 324 milyon lira olan kredi tahsisi 1957 yılına gelindiğinde 1 milyar 732 milyon liraya çıkarılmıştır. Sanayi alanında ise sağlanan kredi miktarı 2 milyar 500 milyon liraya ulaşmıştır. Gayri safi milli hâsıla 1949 yılında 8 milyar 101 milyon iken 1955 yılında bu miktar 20 milyar 559 milyona çıkmıştır. Ziraat alanındaki yatırımlar ve teknolojik yenilenme ise önemli boyutlara ulaşmıştır. Traktör ve tarım aletlerinin yoğun şekilde kullanılmasıyla çiftçi karasaban ve kağnıdan kurtarılmaya çalışılmıştır. Çiftçiye toprak dağıtılmış, taşkın ve sellerin önlenmesi için tedbirler artırılmış, sulama sistemleri yaygınlaştırılmış ve yapılan yeni karayollarıyla çiftçinin ürünü pazara daha rahat şekilde ulaşmaya başlamıştır. 1950 yılında 8 milyon 874 bin hektar olan ekim alanı 1956 yılında 14 milyon 153 bin hektara ulaşmış, üretimde de yaklaşık %80’lik bir artış sağlanmıştır. Sanayideki gelişme de 1948 yılı 100 kabul edilirse 1955 yılında 161.3 olarak gerçekleşmiştir. İthalatta daralma yaşanırken ihracat rakamları 1950 yılı öncesine göre hep daha fazla gerçekleşmiştir. Borçlanma miktarı artsa da devlete olan yükü bakımından bir düşüş görülmüştür. Çünkü devletin geliri DP iktidarı döneminde çok

fazla artış göstermiştir. Borçlanma ile sağlanan paralar ile yollar, içme suları, köprüler, sulama tesisleri, elektrik santralleri, sağlık merkezleri ve okullar yapılmıştır. Böylece ülkenin bugünü ve yarını için yatırımlar gerçekleştirilmiştir. Sağlık konusu da ciddi yatırım yapılan alanlar arasında yer almıştır. Sağlık merkezi, hastane, yatak kapasiteleri, salgın hastalıklarla mücadele konularında ciddi adımlar atılmıştır. DP iktidarı döneminde eğitim alanında da büyük yatırımlar yapılmış, CHP iktidarının son 6 yılı ile karşılaştırıldığında DP 6 yılda eğitim yatırımlarını iki katından fazla artırmıştır. Öğrenci, öğretmen, okul ve üniversite açılması konusunda ciddi adımlar atılmıştır (TBMMZC, 20.02.1957, s. 291-323). Bakan konuşması boyunca CHP iktidarı ile kendi iktidarlarını karşılaştırarak hem gelişimin boyutlarını ortaya koymaya çalışmış hem de önceki iktidarı yetersiz ve başarısız gördüklerini anlatmaya çalışmıştır.

21 Şubat günü ise muhalefetin önemli simalarından Osman Bölükbaşı sert bir konuşma yapmıştır. Bölükbaşı'na göre ülkede kanunsuz uygulamalar yapılmakta ve bir rejim buhranı yaşanmaktadır. Ekonomik ve sosyal sıkıntılardan tamamı rejim buhranından kaynaklanmaktadır. İktidar anayasaya aykırı kanunlar aracılığıyla meşruiyet sınırlarının dışına çıkmıştır. Yapılacak genel seçimlerde de antidemokratik kanunlar yüzünden daha şimdiden meşruiyet ihlal edilmiştir (TBMMZC, 21.02.1957, s. 399). 23 Şubat günü ise muhalefet tarafından radyonun sadece iktidarın hizmetinde kullanılması konusu gündeme getirilmiş ve eleştirilmiştir. İktidarın, muhalefetin sesini memlekete duyurmaktan korktuğu iddia edilmiştir. Bu eleştiri DP'li vekiller tarafından sert şekilde karşılık bulmuştur (Cumhuriyet, 23.02.1957, s. 1). Yine aynı gün konuşan CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, muhalefetin mecliste rahat hareket imkânı bulamadığını, gensoru müessesesinin çalıştırılmadığını, ülkede bir rejim buhranı yaşandığını, mahkemelerin bağımsız ve hakimlerin teminat altında olmadığını, basın ve toplanma kanununun baskıcı bir içeriğe sahip olduğunu, üniversite muhtariyetinin tanınmadığını belirtmiştir (İsmet İnönü'nün..., 1993, s. 205; TBMMZC, 23.02.1957, s. 572-576; Ulus, 24.02.1957, s. 1, 5).

24 Şubat günü Adalet Bakanlığı bütçesi görüşülmüştür. Oturumda konuşan İnönü iktidarın adalet anlayışını sert şekilde eleştirmiştir. İnönü'ye göre iktidar mensupları hakimlerin kararlarını beğenmemekte ve onlara müdahale etmektedir. Hakimlerin 25 yıl çalıştıktan sonra emekliye sevk edilmesi kararının da ülkedeki adalet mensuplarının sayılarını azaltarak, adli mercilerin işlevlerini kaybetmesine neden olduğunu iddia etmiştir (İsmet İnönü'nün..., 1993, s. 207). Adalet sistemiyle ilgili İnönü ve muhalefetten gelen eleştirilere Menderes kürsüden cevap vermiştir. Başbakan, esasen kendilerinden önceki iktidar döneminde hürriyet ve adaletin tam olarak işletilmediğini belirtmiştir. Mecliste de önceki dönemde tek parti yüzünden muhalefet denilen yapının bulunmadığını, kimsenin meclis kürsüsüne çıkarak Başbakana bu kadar açık ve sert eleştiriler yönelmediğini hatırlatmıştır. Menderes oturum devam ederken tekrar söz almış ve kendilerine muhalefet tarafından yapılan eleştirilerin bir gelenek haline getirildiğini belirtmiştir. 1950 yılında, daha iktidara gelişlerinin üzerinden birkaç ay geçmişken, CHP kanadının kendilerini vaatlerini yerine getirmemekle suçladığını hatırlatmıştır. Menderes'in eleştirileri karşısında söz isteyen İnönü'ye bu hak tanınmamış ve muhalefet lideri meclisi terk etmiştir (Cumhuriyet, 25.02.1957, s. 5; TBMMZC, 24.02.1957, s. 710-714; Başbakanlarımız..., 2014, s. 754, 757).

25 Şubat günü gerçekleşen meclis görüşmelerinde ise gün içerisinde üç farklı atmosfer meclise hâkim olmuştur. Sabah oturumunda önce gerginlik yaşanmış, ardından İnönü ve Menderes'in konuşmalarıyla mecliste bir sükûnet hâkim olmuş, gece oturumundaysa ortam yeniden gerilmiştir. O sabah oturumunda, Mili Savunma Bakanlığı bütçesi görüşülmüştür ve ortam gerilmiştir. Hürriyet Partisi adına konuşan Selahattin Toker, Menderes'in oğlunu kastederek, yedek subaylar arasında ayrımcılık yapıldığını iddia etmiştir. Menderes

söz alarak kendi iktidarları döneminde kimsenin çocuğuna askerlik görevi esnasında ayrımcılık yapılmadığını söylemiş ve bu konudaki iddialar ispatlanırsa kendi çocuğu dahil ilgililerin cezalandırılmasını talep etmiştir. HP adına konuşan Fethi Çelikbaş ise iktidarın otomobil saltanatını eleştirmiştir. Menderes bu eleştiriye de cevap vermiş ve Çelikbaş'ın İşletmeler Bakanı iken yeni araba tahsis edilen ilk bakan olduğunu hatırlatmıştır (TBMMZC, 25.02.1957, s. 740, 747, 751-752; Cumhuriyet, 26.02.1957, s. 1, 5).

HP ile DP arasında sürtüşmenin artması, CHP-DP gerginliğini ikinci plana itmiştir. Hatta gözle görülür bir yumuşama da hissedilmiştir. Bu yumuşama ortamı İnönü'nün yaptığı konuşmayla zirveye taşınmıştır. İnönü konuşmasında; Kırşehir'in ilçe yapılmasının gerginliklere sebebiyet verecek şekilde siyasete alet edilmemesini istemiş, bu ilçenin tekrardan il yapılmasının doğru olacağını belirterek şu ifadeleri kullanmıştır:

“Düşüncesiz politika adamları iktidar partisine rey vermediği için Kırşehir'in başına gelen yarın herhangi bir vilâyet veya kazanın başına gelebilir propagandasını zararlı bir surette yaymaktadırlar. Bunu yaymalarının ehemmiyeti yoktur. Böyle bir sözden kaçınmak için teklif yapmıyoruz. Teklifi münhasıran, bir adalet duygusunun tatmini için; şerefiyle yaşayan bir memleket halkının yarasının tedavisi için istirham ediyorum. Maruzatım bundan ibarettir.” (İsmet İnönü'nün..., 1993, s. 211; TBMMZC, 25.02.1957, s. 765, 766).

Menderes, İnönü'nün sakin ve uzlaşmacı tavrını destekleyen ve sürdüren yaklaşımını öğleden sonraki oturumda ortaya koymuştur. Başbakan gerginliklerden şikâyet ederek İnönü'ye teşekkür eden bir konuşma yapmış ve şu ifadeleri kullanmıştır:

“...Bugün öğleden evvel Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı Sayın İnönü konuştu. Bendeniz maalesef burada bulunamadım, konuşmasını yukardan dinledim. Eğer burada olsaydım nasıl büyük bir arzuyu ve şevkle kendisini alkışladığımı görecektiniz. Aynı hislerle sizin de dolu olduğunuzdan eminim... Sizlere arz etmiş olduğum hisler ve böylesine bir vazife aşkı ile donanmış ve bezenmiş bulunan bir parti olduğumuz halde bize karşı daima öylesine yıpratıcı ve kıyasıya, yıkasıya bir mücadele takip edilmekte ve bundan dolayı da içimize öyle bir öksüzlük çökmüş bulunmaktadır ki İsmet İnönü'nün itidal ifade eden sözleri karşısında insani ve sevecen bir muameleye olan güçlü isteğimizin tesiriyle, kalplerimizin şefkat ile dolduğunu gördük. Fakat sevgili arkadaşlarım, elbette ki bir çiçekle bahar olmaz. İnşallah baharı müjdeleyen başka çiçekler de açar...” (Başbakanlarımız..., 2014, s. 760-762; TBMMZC, 25.02.1957, s. 767-768).

Önceki oturumlarda birbirlerine sataşan vekiller Menderes'ten sonraki konuşmalarında karşılıklı saygı ifadeleri kullanmakta birbirleriyle yarışmışlardır. Bölükbaşı da bu iyimser atmosfere dahil olarak, Başbakanın konuştuğu gibi bir ortam yaratması halinde onları takdir etmekten geri durmayacaklarını belirtmiştir (Cumhuriyet, 26.02.1957, s. 1, 5). Her ne kadar mecliste bir sükûnet oluşsa da gece oturumunda karşılıklı sürtüşmeler devam etmiştir. Hürriyet Partisi'nin sert çıkışlarına Menderes cevap verince, HP başkanı Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu söz almış ve Başbakanın kendi yarattığı sükuneti yine kendisinin bozduğunu iddia etmiştir. Mecliste tansiyonun yükseldiği bir anda Menderes, Karaosmanoğlu'nun oturduğu yöne doğru hamle yapmış ve araya giren vekiller ancak gerginliği düşürebilmiştir. Oturuma verilen ara sonrasında Menderes yaptığı konuşmada yaşananlardan duyduğu üzüntüyü dile getirmiş ve tekrarının olmamasını temenni etmiştir.

CHP ve CMP vekillerini övüp HP vekillerinin ise oluşan ılımlı ortamı bozmak için uğraştıklarını iddia etmiştir (TBMMZC, 25.02.1957, s. 818-821; Cumhuriyet, 26.02.1957, s. 1, 5).

26 Şubat günü gerçekleşen Millî Eğitim Bakanlığı bütçe görüşmelerinde ılımlı hava devam etmiştir. İnönü söz alarak ortaya koydukları eleştirilerin iktidar tarafından dikkate alınmasını istemiştir. Sorunların meclis içinde çözülmesi gerektiğini, geçmiş gündeme getirerek kırınglıkların sürdürülmesinin doğru olmadığını söylemiştir. İktidar başarılı olursa onları takdir etmekten çekinmeyeceklerini, DP'den sonra da bu ülkenin gelişmesi için çalışacak başkaca insanların iktidara gelebileceğini belirtmiştir ve konuşmasının bir bölümünde şu ifadeleri kullanmıştır:

“...Varacağımız müspet neticeler ve şartlar da vereceğimiz şeref payı daha fazla iktidarın ve o iktidarın Başvekilinin olacaktır. Sayın Menderes'e, büyük güçlükleri nihayet selamet yoluna çıkarmış olmanın gurur ve şerefının nasip olmasını temenni ederim. Bunun için bütün istidatlarımız mevcuttur. Bu seneyi böyle geçirelim; gelecek sene böyle bir emniyet havası içinde seçimi yapar; çıkan neticeden, netice ne olursa olsun, hepimiz bahtiyar oluruz. Bundan sonra neticeden ne kadar şikâyet olursa olsun, emniyet bakımından ekseriyet grubu hesabına en büyük şeref ve itibar sizlerin yani bugünkü iktidarın olduğunu hiçbir kuvvet gözden kaybettiremez.” (İsmet İnönü'nün... , 1993, s. 213, 214; TBMMZC, 26.02.1957, s. 859-861).

İnönü'nün bu yapıcı konuşmasının ardından söz alan Menderes de ılımlı havayı devam ettirerek, muhalefet liderine yaklaşımlarından dolayı teşekkür etmiştir. İnönü'nün bu tavrının sorunların çözümünde çok büyük etkiye sahip olacağını, Atatürk ve İnönü'nün ülkenin varlığı için büyük mücadeleler verdiğini, kendilerinin de ülkeye hizmet ederek zamanı geldiğinde koltuklarını terk etmekten çekinmeyeceklerini belirtmiştir (TBMMZC, 26.02.1957, s. 861-865; Başbakanlarımız... , 2014, s. 769-771). Menderes'ten sonra söz alan Bölükbaşı ise Başbakanın olumlu yaklaşımını desteklediklerini ama fikirlerini açıklamaktan da geri durmayacaklarını, hükümet demokrasiyi uygulamakta kararlı davranırsa geçmişe bakmadan iktidarı desteklemekten çekinmeyeceklerini belirtmiştir (TBMMZC, 26.02.1957, s. 865-867; Cumhuriyet, 27.02.1957, s. 1, 5). Bölükbaşı ılımlı konuşmuş olsa da 27 Şubat günlü oturumda söz istemiş, söz alamayınca meclis başkanıyla atışmış, ardından da yapılan oylamayla bir oturum meclisten çıkarılma cezası almıştır. Meclisten çıkarken de iktidarı eleştiren sert sözler sarf etmiştir (TBMMZC, 27.02.1957, s. 1122-1123). Basına açıklamada bulunan Bölükbaşı, Menderes'in CHP dışındaki muhalif partilere yüklenmesini eleştirmiş, yarın bu ittifakın bozulacağını, iki partinin yakınlaşmasını kıskanmak şöyle dursun içinde olmadıkları için memnun olduklarını belirtmiştir (Cumhuriyet, 02.03.1957, s. 1, 5). Hürriyet Partisi ise yayınladığı bir tebliğle bütçe görüşmelerinde yaşananları şiddetle eleştirmiş, muhalefetin sesinin kısıldığını iddia etmiştir. Özellikle kendilerine ve parti başkanlarına karşı iktidar tarafından sert muamele yapıldığı dile getirilmiştir. Birkaç güzel sözle ülkede yaşanan sıkıntıların bitmeyeceğini, iktidarla ancak antidemokratik kanunların kaldırılması için iş birliği yapabileceklerini belirtmiştir (Cumhuriyet, 28.02.1957, s. 1, 5). Bütçe görüşmelerinin son günü olan 28 Şubat günü mecliste konuşan Menderes ise HP'nin beyannamesini eleştirerek, bahar havasını çekemedikleri iddiasında bulunmuştur. CHP ve İnönü ile ilgili ise şu ifadeleri kullanmıştır: “Bizler Halk Partisi'ni elbette diğerlerinden ayırmak mecburiyetindeyiz. Çünkü ne denirse densin, İsmet Paşa da Halk Partisi de hataları ile sevapları ile tarihe mâl olacak varlıklardır.” Hürriyet Partisi'ni ise daha bir seçime katılmamış ve kendini ispat etmemiş yapı olarak nitelendirmiştir. HP'nin seçime gitmeden iktidarı değiştirme planı içinde olduğunu ama bunu başaramadıklarını sözlerine eklemiştir (TBMMZC, 28.02.1957, s. 1237-1241). Bütçenin kabulünün ardından meclis 25 Mart tarihine kadar tatil edilmiştir. Görüşmeler esnasında CHP-DP yakınlaşması diğer iki muhalefet

partisi olan HP ve CMP'yi dışarıda bırakmış, özellikle CHP ve HP arasında başlatılması planlanan ittifak kurma süreci darbe yemiştir (Cumhuriyet, 01.03.1957, s. 1, 5).

İnişli Çıkışlı Bir Yakınlaşma

DP-CHP arasında şubat ayında başlayıp haziran ayına kadar devam edecek olan bahar havası ne daha önce yaşanmıştır ne de daha sonraki süreçte yaşanacaktır. Fakat bu yakınlaşmayı Bölükbaşı samimi bulmamaktadır. İnönü'nün damadı Metin Toker'in 12 Şubat 1957 günü ceza alarak hapse girmesinden dolayı İnönü'nün yumuşadığını ve damadını kurtarmayı amaçladığını düşünmektedir (Erer, 1963, s. 284-287). Bölükbaşı'nın partisi CMP tarafından 10 Mart günü yayınlanan tebliğde, iktidar tarafından çıkarılan antidemokratik kanunların kaldırılması durumunda yumuşama havasının destekleneceği ama asla bir teslimiyet içerisine girilmeyeceği belirtilmiştir (Cumhuriyet, 11.03.1957, s. 1, 5). Her ne kadar bahar havasının geleceği ile ilgili kaygılar olsa da İnönü'nün mecliste dile getirdiği Kırşehir mevzusunun çözülmesi durumunda ılımlı sürecin devam edeceğine olan inanç çok güçlüdür. Kırşehir mevzusu fazla geciktirilmeden 3 Mart günü gündeme getirilmiş, Anadolu Ajansı Kırşehir'in il yapılmasıyla ilgili kanun tasarılarının İçişleri Bakanlığı tarafından hazırlandığını ve meclise sunulacağını duyurmuştur. Hem İnönü hem Bölükbaşı gelişmeyi olumlu karşılamıştır. Fakat Bölükbaşı tereddütlerini dile getirmeye devam etmiş, bir çiçekle bahar gelmeyeceğini, sürecin başka kanunlar için de devam etmesini beklediklerini açıklamıştır (Cumhuriyet, 04.03.1957, s. 1, 5; Ulus, 04.03.1957, s. 1, 5). Kırşehir süreci başlatılmışken Menderes ve İnönü'nün bahar havasını nasıl karşıladıkları ve meclis dışında nasıl sürdürecekleri de merak konusu olmuştur. Konuyla ilgili ilk adımı İnönü atmıştır. Menderes'i tarif ettiği bir konuşmasında: "*Menderes, her şeyden evvel devletin resmi, mesul, muktedir, muhterem Başvekilidir.*" (Ulus, 10.03.1957, s. 3) ifadelerini kullanmıştır. Yine İzmir'de düzenlenen il kongresinde 11 Mart günü konuşan İnönü, yumuşama havasının devam etmesi arzusunda olduğunu (Akis, 16.03.1957, s. 9), Menderes'in meclisteki konuşmasının yaşanan sıkıntılardan üzüntü duyan bir anlam içerdiğini, Başbakanın iç politikada huzur istediğini ve kendilerinin de bunu destekleyeceklerini belirtmiştir. İnönü ayrıca Menderes ve hükümetten beklentilerini de sıralamıştır. Basın hürriyeti, seçim kanunu, hakimlerin bağımsızlığı, emeklilik kanunu gibi konularda düzenlemeler istediklerini açıklamıştır. Bu işler yapılırsa en büyük kazananın Menderes olacağını, kendilerinin de iktidarın işlerini kolaylaştırmak vazifesinde olduklarını, süreci devam ettirmek için bir menfaat sağlama amacı içerisinde bulunmadıklarını sözlerine eklemiştir. İnönü'nün İzmir'e gelişinden itibaren hiçbir şekilde emniyet güçlerinin müdahalesi olmamıştır. Bu da bahar havasının etkilerinden birisi olarak değerlendirilmiştir (Cumhuriyet, 12.03.1957, s. 1, 5; Ulus, 12.03.1957, s. 1, 5). İnönü, İzmir gezisinde DP il başkanlığını da ziyaret etmiş, Belediye Başkanı Enver Dünder Başar, İnönü'nün nutkunu olumlu karşıladığını açıklamıştır. İnönü ise sabır ve hoşgörü ile süreci kolaylaştıracaklarını söylemiştir (Cumhuriyet, 13.03.1957, s. 1, 5; Ulus, 13.03.1957, s. 1, 5). İnönü, İzmir dönüşünde de ılımlı tavrını devam ettirmiştir. Basına verdiği demeçte, kuvvet ve kudretin Menderes'te olduğunu, DP ile aynı amaçlara sahip olduklarını, dış destek bulma konusunda DP'nin kendilerini hayli geçtiğini belirtmiş, iktidarın kalkınma yatırımlarını övmüş ve DP'nin bu yatırımlarla anılacağını söylemiştir (Erer, 1963, s. 287-289; Minkari, 1993, s. 17). 12 Mart günü diğer bir röportajında ise bahar havasının sürmesinin takipçisi olacaklarını, iktidarın ülkenin gelişimi için gayret sarfettiğini, bu işlerin onların adıyla anılacağını belirtmiş, bahar havasının parti tarafından genel bir kabul gördüğünü, bu konunun CHP içinde ihtilafa neden olmayacağını ifade etmiştir (BCA, 30-1-0-0/43-254-12).

İsmet İnönü'nün meclis dışında da bahar havasını devam ettirme tavrını benimsemesi gözleri Başbakanı çevirmiştir. Menderes, İnönü'nün olumlu konuşmalarını karşılıksız bırakmamış ve 15 Mart günü

yaptığı bir açıklamayla CHP İzmir il kongresindeki konuşmayı memnuniyetle karşıladığını, partiler arasındaki olumlu yakınlaşmanın sağlanabilmesi için şartların olgunlaşmaya başladığını söylemiştir. Menderes bu olumlu duruma rağmen, İnönü’de bir çekincenin de olduğunun gözden kaçmadığını, fakat büyük işler yapılmak isteniyorsa başkalarının ne diyeceğinin önemli olmadığını, ülkede siyasi birlik sağlamak için birlikte hareket edilmesi gerektiğini, bahar havasını bozacak bir taraf olacaksa bunun kesinlikle kendilerinin olmayacağını belirtmiştir (Adnan Menderes’in Konuşmaları, 1992, s. 257-269; Cumhuriyet, 16.03.1957, s. 1, 5; Ulus, 16.03.1957, s. 1, 5). Menderes’in, İnönü’nün birtakım çekincelere sahip olduğunu söylemesinin altının boş olmadığını da belirtmek doğru olacaktır. Çünkü CHP içerisinde çoğunluk İnönü’nün ılımlı tavrını desteklerken bir diğer grup ise bu sürecin başlatılması için parti meclisinden onay alınması gerektiğini düşünmektedir. Bu grup iktidara pek güvenmemekte ve ilişkilerin her an bozulabileceğini tahmin etmektedir. Ayrıca Menderes, sadece CHP ile yakınlaşarak diğer muhalefet partilerini dışarıda bırakıp CHP’yle muhalefet partileri arasında kopmalar yaşanmasını istemektedir (Dokuyan, 2023, s. 59-60; Cumhuriyet, 20.03.1957, s. 1, 5). Parti içi çekinceler 22 Mart günü toplanan CHP meclis grubunda gündeme gelmiş, partinin yumuşama havasını devam ettirmesi ama rejim ve ekonomiyle ilgili eleştirilerini sürdürmesi kararlaştırılmıştır (Cumhuriyet, 24.03.1957, s. 1). 24 Mart tarihinde yayınlanan bir tebliğle de bu durum kamuoyuyla paylaşılmış; İnönü’nün yaklaşımının desteklendiği, amacın ileri demokrasiyi yakalamak olduğu, antidemokratik kanunların düzeltilmesini arzuladıkları açıklanmıştır (Cumhuriyet, 25.03.1957, s. 1, 5; Ulus, 25.03.1957, s. 1, 5).

Her ne kadar CHP-DP yönetimi arasında ilişkiler dostane bir tavırda sürse de kimi zaman muhalefete dönük sert uygulamalar yapıldığı da görülmüştür. Örneğin mart ayında toplanan CMP Tekirdağ İncik Kongresi’nde, kongre salonuna giremeyen partililere polis müdahale etmiştir. Partililer, iktidarın CHP’ye gösterdiği müsamahayı kendilerine göstermemesinden şikâyet etmişlerdir (Cumhuriyet, 20.03.1957, s. 1). Yine aynı ay içerisinde Besni ilçesinde düzenlenen CHP kongresinin zabıta tarafından haksız yere dağıtıldığına dair Başbakanlığa bir mektup yollanmıştır. İl valisi ve ilçe kaymakamı konuyla ilgili bilgi vermiş, kongreye parti mensubu olmayanların katıldığı ve bu konuda uyarı yapıldığı, kongre binası etrafında da insanlar toplanınca kongrenin CHP’li yetkililer tarafından kanunlara uymak için dağıtıldığı bildirilmiştir. İlçe kaymakamı CHP’li yetkililere, kongreyi sadece CHP üyeleriyle yeniden toplamayı teklif etmiş fakat kongrenin başka zaman yapılacağı söylenerek bu teklif reddedilmiştir (BCA, 30-1-0-0/ 68-428-11).

Nisan ayı içerisinde CHP-DP yaklaşması devam etmiştir. Menderes’in bu ay içerisindeki olumlu çıkışları bahar havasını pozitif yönde beslemiştir. 5 Nisan günü Eskişehir’de bulunan Menderes, CHP il merkezini ziyaret etmiş; siyasi yaklaşmanın devam edeceğini, kırgınlıkların demokratik olgunluk sayesinde aşılabileceğini, Türkiye’de demokrasinin vatandaşın siyasi olgunluğu sayesinde kısa sürede yerleştiğini, gelecek seçimlerde demokrasinin daha da kökleşeceğini dile getirmiştir (Adnan Menderes’in Konuşmaları, 1992, s. 277; Cumhuriyet, 06.04.1957, s. 1, 5; Ulus, 06.04.1957, s. 1, 5). Buradan Bilecik’e geçen Başbakan orda da CHP il merkezini ziyaret ederek olumlu konuşmalar yapmıştır. 6 Nisan günü halka yaptığı konuşmayı CHP’liler de takip etmişler ve alkışlamışlardır. CHP’li bir heyet Başbakanı vilayet binasında ziyarete gelmiştir. Menderes ziyaretçilerine hitaben konuşmuş ve iktidar-muhalefet ilişkilerinde mutlaka karşı tarafın da dinlenmesi gerektiğini, karşılıklı tahammülün yerleşmesi zarureti, iki tarafın da birbirini yok etme gibi bir imkanının olmadığını belirtmiştir (Adnan Menderes’in Konuşmaları, 1992, s. 278; Cumhuriyet, 07.04.1957, s. 1, 5). İki parti arasındaki yaklaşma meclis görüşmelerine de yansımıştır. 17 Nisan tarihli oturumda CHP Kars Milletvekili Turgut Göle ile HP Elâzığ Milletvekili Selahattin Toker’in dokunulmazlığının kaldırılmasına dair

komisyon kararları reddedilmiş ve iki vekilin dokunulmazlıklarının devam etmesi kabul edilmiştir (Cumhuriyet, 18.04.1957, s. 1).

1957 yılı mayıs ayında ise CHP-DP arasındaki ilişkilerde sıkıntılar çıkmaya başlamıştır. CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek, iktidara yönelik başlattığı sert eleştirilerini sonraki günlerde de devam ettirmiştir. Gülek, 5 Mayıs günü yapmış olduğu bir açıklamada bahar havasına atıfta bulunarak, bu sürecin rejimle ilgili sorunları yok saydıramayacağını, sorunların çözümünün aslında kolay olduğunu belirtmiştir. Başbakanın yurt gezilerinde oluşan kalabalıklara bakarak iktidarın yaptıklarının onaylandığı anlamını çıkarmaması gerektiğini, toplantı kanununda yumuşama yapıldığı takdirde kendilerinin de benzer kalabalıkları toplayabileceklerini iddia etmiştir (Ulus, 06.05.1957, s. 5). CHP teşkilatı içerisinde de bahar havası aleyhinde eleştiriler yapılmaya başlanmıştır. Bu sürecin CHP'ye seçimlerde başarısızlık getireceğini ve İnönü'nün şahsi kaygılarla ılımlı davranmakta olduğunu söyleyenler ortaya çıkmıştır. Fakat İnönü, partinin üst ve alt kademelerinden gelen bu eleştirilere pek de kulak asmamış ve tavrında değişikliğe gitmemiştir (Erer, 1963, s. 289-292). Öyle ki 15 Mayıs günü Truman Doktrini'nin yıl dönümü münasebetiyle düzenlenen törene İnönü de davet edilmiş, Menderes'le aynı masada oturarak neşeli fotoğraflar çekmiştir. Tören esnasında iki parti mensupları arasında da samimi bir ortam oluşmuştur. Diğer muhalif partiler olan HP ve CMP'den hiç kimse toplantıya davet edilmemiştir (Cumhuriyet, 16.05.1957, s. 1, 5). Bu yakınlaşma durumu parti içerisinde eleştirilere neden olduğu gibi, İnönü'nün damadının sahip olduğu Akis Dergisi bile süreci eleştirmiştir. Dergide yayınlanan bir yazıda; hakimlere, sendikalara ve gazetecilere yönelik yapılan baskılar karşısında İnönü'nün sessiz kalması eleştirilmiştir. Bu yaklaşım iktidarın, yaptıklarını meşru görmesine neden olmaktadır ve demokrasi için mücadele edenlere kötü örnek teşkil etmektedir (Akis, 11.05.1957, s. 5). Yine dergideki başka bir yazıda da diğer iki muhalif partinin Menderes tarafından görmemezlikten gelinmesi durumunun bir şekilde İnönü tarafından da tasdik edildiği yönünde yorum yapılmıştır. Böylece diğer partiler sadece DP'ye değil CHP'ye karşı da cephe almaya yönlendirilmektedir. Bu yaklaşımın, Menderes'in bir seçim planı olduğu düşünülmektedir (Akis, 18.05.1957, s. 11). Diğer yandan mecliste olmayan Köylü Partisi'nin Genel Başkanı Tahsin Demiray da yaptığı bir açıklamada; CHP ile DP arasındaki yakınlaşmayı eleştirmiş, bu samimiyeti mevsimlere benzeterek bahar mevsiminin geçici olduğunu ve devam edeceğine inanmadığını ifade etmiştir (BCA, 30-1-0-0/ 20-118-5).

24 Mayıs günü CHP meclis grubu toplanmış ve bahar havasından duyulan memnuniyetsizlik burada da kendini göstermiştir. Parti mensupları, yaptıkları konuşmalarda bahar havasının baskıcı kanunların düzeltilmesi konusunda bir icraata imkân sağlamadığını belirterek, yaşanan süreçle ilgili olumsuz havanın hâkim olmaya başladığını göstermişlerdir (Cumhuriyet, 25.05.1957, s. 1, 5). Toplantının ikinci gününde de kimi katılımcılar iktidarla yürütülen diyalogun ülke ve parti için yararlı olamayacağını dile getirmişlerdir (Cumhuriyet, 26.05.1957, s. 1). 27 Mayıs günü meclis grubu toplantılarının sonucuyla alakalı bir tebliğ yayınlanmıştır. Bildiride bahar havası sırasında insan hakları ve demokrasi ile ilgili bir düzelme yaşanmadığı, özellikle hakimler üzerinde kurulan baskının vatandaşın adalete olan güvenini sarstığı, ekonomi konusunda iktidarın ciddi tedbirler almaktan uzak olduğu, seçim kanununda ciddi değişiklikler yapılması gerektiği dile getirilmiştir (Cumhuriyet, 28.05.1957, s. 1, 5; Ulus, 28.05.1957, s. 1, 5). Akis dergisi de eleştirilerine devam etmiş ve okuyuculardan gelen sert mektupları yayınlamaya başlamıştır. Bir okuyucu mektubunda yer alan ifadeler şu şekilde olmuştur:

“Demokrasimizin 12'inci yılında milletçe en büyük arzumuzun hâlâ 1950'nin hürriyet havasına kavuşmak olması ne hazin. Biz kaybettiklerimizi elde etme yolunda 1950'yi

hazırlayan İnönü'den 'örnek adam' olmasını bekliyorduk. Fakat O, bilhassa son aylardaki tutumuyla, baharı uğruna ümitlerimizi kaşa döndürdü. Bizim gün geçtikçe asılan suratlarımıza rağmen, 'örnek adam'ın gazetelerde 'iktidarın başı' ile karşılıklı gülen resimleri çıkıyor. Acaba İnönü kendisinden hâlâ ümitle bir şeyler bekleyenlerin haline mi gülüyor?" (Akis, 25.05.1957, s. 3).

Diğer bir mektupta ise İnönü, bahar havasını yaratan ve partiyi uyuşukluğa sürükleyen kişi olarak suçlanmıştır. İnönü bu yaklaşımıyla kendisine umut bağlayanları hayal kırıklığına uğratmıştır ve prestij kaybetmiştir. Menderes planladığı gibi muhalefeti parçalamıştır, İnönü de bu sürecin en büyük destekçisi olmuştur (Akis, 01.06.1957, s. 3). Dergi ayrıca Truman Doktrini münasebetiyle yapılan toplantıyı da eleştirmeye devam etmiş, ülkede ciddi sıkıntılar yaşanırken muhalefet liderinin ısrarla bahar havasını yaşatmaya çalışmasını zulüm karşısında sessiz kalma olarak değerlendirmiştir. Dış politikada bir birlikteliğin olmasının olumlu karşılanacağı fakat iç politikada İnönü'den beklenenin bu olmadığı eklenmiştir. Dergiye göre yaşanan süreç "çiçeksiz bahar" olarak isimlendirilmelidir. Yine dergide Doğan Avcıoğlu tarafından yayınlanan bir yazıda; erken genel seçim olacağı ve ülkenin bu seçimlere bahar havası içinde gireceği, bu durumun da DP'nin seçimi kazanmasına imkân sağlayacağı iddia edilmiştir. Avcıoğlu'na göre DP iktidarı diğer muhalif partileri yok sayarak ve tek bir muhalefet partisini kabul ederek avantaj sağlamaya çalışmaktadır. Bu ılımlı süreçten CHP de fayda sağlayacak, sandalye sayısını artıracaktır fakat iktidarı deviremeyecektir. CHP tarafı, süreci lehlerinde kullanarak vatandaşa tek muhalefet olduklarını gösterip oyları toplamak istemektedir. Fakat başarılı olamayacaklardır. CHP süreç içerisinde iktidarı ikna ettiği küçük iyileştirmeleri de kendilerinin başarısı olarak göstermek istemektedir. Ama yaşanan süreç CHP'yi amaçsız ve fikirsiz bir parti haline getirmektedir. CHP ne zaman bahar havasının kendisine kaybettirdiğini anlarsa o zaman bu süreç sona erecektir. CHP tek başına iktidara gelebilmek için diğer muhalif partileri yok saymaktadır. Ama seçimleri Demokrat Parti kazanırsa muhalefet artık hiçbir şekilde sesini duyuramayacaktır. O nedenle çok fazla geç kalınmadan muhalefet kendi arasında birlik sağlamalıdır (Akis, 25.05.1957, s. 4-6, 11).

DP-CHP yakınlaşmasına olumsuz bakanların sayısı çoğalırken, Kasım Gülek de eleştirilerinin dozunu artırmaya devam etmiştir. 31 Mayıs günü İskenderun'da CHP teşkilatına konuşan genel sekreter, bahar rehavetine kapılmadan ve baskılardan korkmadan yollarına devam edeceklerini belirtmiştir (Cumhuriyet, 01.06.1957, s. 1, 5). 1 Haziran'da Hatay kongresinde de sert konuşmaya devam etmiş ve hürriyetin sadece iktidar yanlıları için olduğunu, DP'nin iktidarı kaybetme korkusuna kapıldığını, radyonun muhalefete kapatıldığını, bu şartlarda serbest seçimlerin yapılmasının mümkün olmadığını, iktidarın dini siyasete alet ettiğini, iktidara geldikleri takdirde anayasa değişiklikleri yapılacağını, ikili meclis ve nispi seçim usulüne geçeceklerini belirtmiştir. Lüks tüketimi ve israfı önleyeceklerini, adli teminatı sağlayacaklarını, köylüyü destekleyeceklerini, toplantı kanununu kaldıracaklarını, anayasa mahkemesi kuracaklarını, muhalefete rahat bir çalışma ortamı sağlayacaklarını sözlerine eklemiştir (Cumhuriyet, 02.06.1957, s. 1, 5). 2 Haziran günlü Gaziantep kongresinde de konuşan Gülek, DP'nin serbest yapılacak bir seçimde kaybedeceğini, geçmişle hesaplaşma amaçlarının olmadığını söylemiş ve bahar havasına atıfta bulunarak, bu süreçte kendilerinden fedakârlık yapmalarının beklenmemesi gerektiğini belirtmiştir (Cumhuriyet, 03.06.1957, s. 1, 5). Aynı günlerde Ulus gazetesinde yazılarını yayınlayan Yakup Kadri Karaosmanoğlu ve Hüseyin Cahit Yalçın da muhalefet partilerinin iş birliği yapmasını önermişler, iktidarın bahar havası politikasını eleştirerek DP'nin bu yolla muhalif partiler arasında sürtüşme yaşanmasını sağlamayı amaçladığını iddia etmişlerdir (Dokuyan, 2023, s. 67).

İki parti arasındaki bahar havası inişli çıkışlı devam ederken, süreci sarsıntıya uğratan olay 1957 yılı haziran ayında meydana gelmiştir. 1954 yılında yapılan milletvekili seçimleri öncesinde Ödemiş vaizi Fevzi Boyar'ın dini siyasete alet ederek DP etrafında toplanmayanları kâfir ilan eden konuşmasına verilen 10 aylık cezanın affedilmesi mevzusu meclise gelmiştir (Akis, 15.06.1957, s. 4). Vaize verilen ceza 22 Şubat 1957 günü Ödemiş Ağır Ceza Mahkemesi tarafından onanmıştır (Ulus, 23.02.1957, s. 3). Yıllar sonra verilen bu cezanın affedilmesi konusu 5 Haziran 1957 günü mecliste görüşülmeye başlanmıştır. DP milletvekillerinin içinden bazı isimler bile bu af tasarısına olumlu bakmamaktadır. CHP Milletvekili Sırrı Atalay konuyla ilgili olarak mecliste söz almış ve af çıkabilmesi için adli bir hatanın bulunması ya da mahkûm edilen kimsenin yaşlı olması gerektiğini, şahsın bu iki durumu da karşılamadığını belirtmiştir. Şahıs 1954 seçimleri öncesi camide verdiği vaazda: “*Yarın Demokrat Partinin mitingi var. Bu mitinge gitmeyenler; Demokrat Partilileri gülerek karşılamayanlar ve onlara rey vermeyenler münafiktir ve hatta kâfirdirler*” ifadelerini kullanmıştır. Bu ifadeler dini siyasete alet etmekten başka bir anlam taşımamaktadır. Fakat DP iktidarı cezanın verilmesini sürekli geciktirmiş ve şimdi de affını istemektedir. Bu da vatandaşlar arasında ayrımcılık yapıldığı anlamı doğurmaktadır (TBMMZC, 05.06.1957, s. 50-52; Ulus, 06.06.1957, s. 1, 5).

Af konusu 7 Haziran günlü oturumda yeniden gündeme gelmiştir. DP adına konuşan Ömer Bilen, CHP'ye karşı sert ifadeler kullanmış, onların iktidarları döneminde din adamlarına zulmedildiğini iddia etmiş ve şimdi de bu kafada olanların bulunduğunu söylemiştir. Oturumda söz alan İnönü ise yaptığı konuşmayla bahar havasında büyük bir çatlağa neden olmuştur. İnönü dinin siyasete alet edilmesine karşı olduğunu, Millî Mücadele döneminde İstanbul yönetiminin din adamlarını kullanarak Millî Mücadele'ye katılanları küfür içinde olmakla suçladıklarını hatırlatmış, kendisinin de idamlıklar arasında bulunduğunu belirtmiştir. Affı görüşülen vaizin de aynı dile sahip olduğunu söylemiştir. Bu ifadeler meclisi karıştırmıştır. DP ve CHP vekilleri karşılıklı dinsizlik ithamları dile getirmiştir. İnönü uzun süre önce verilen mahkûmiyet kararını uygulamayan Adalet Bakanı Hüseyin Avni Göktürk'ü eleştirmiş ve TBMM tarihinde böyle bir bakanın görülmediğini belirtmiştir. Meclis oturumunun ardından konuşmaya devam eden İnönü, inkılap savunucusu olmaya devam edeceklerini söylemiştir (Cumhuriyet, 09.06.1957, s. 5). 10 Haziran günü af konusu görüşülmeye devam etmiştir. Menderes oturuma katılmayarak bahar havasının zedelenmemesini amaçlamıştır. İnönü bu oturumda da konuşmuş ve sert üslubunu devam ettirmiştir. Adli süreçlere müdahaleyi eleştiren İnönü, olayın seçim döneminde olmasının ise esas sorunu teşkil ettiğini belirtmiştir. Adalet Bakanını eleştirmeye devam ederek ve onu kastederek esas irticanın adalet sistemine müdahale olduğunu belirtmiştir. Konuşması esnasında sarf ettiği şu sözler ise hem o an hem de sonraki günlerde İnönü aleyhinde sıkça kullanılmıştır. İnönü şöyle seslenmiştir: “*Arkadaşlar naçizane bir şey söyleyeyim. Benim zayıf yerim, kolay hâkim olunacak yerim; güler yüz ve tatlı dildir. Zıddıma gittiğiniz zaman yapamayacağım yoktur*”. Konuşması boyunca sözleri sıkça kesilen İnönü hitabını: “*Siyaset adamları Ankara barında çıplak kadının seyrinden zevk alarak eğlendikten sonra, Konya'ya gider Müslümanlık iddiasında bulunurlarsa buna çok esef etmek lazımdır.*” sözleriyle tamamlamıştır. İnönü'nün bu sözlerine yanıt veren DP'li Samet Ağaoğlu, İnönü'yü diktatörlükle suçlamış ve ne yapacağını merak ettiğini belirtmiştir. İnönü'nün cumhurbaşkanlığı döneminde yaşanan olayları tek tek sıralayarak hangisini yapacağını söylemesini istemiştir. Yapılan gergin oturumun ardından oylama gerçekleşmiş ve oy çokluğuyla vaizin affı reddedilmiştir (Akis, 15.06.1957, s. 4-7; TBMMZC, 07.06.1957, s. 81-83; TBMMZC, 10.06.1957, s. 106-114, 120; Cumhuriyet, 11.06.1957, s. 1, 5).

Yaşananları değerlendiren Akis dergisi, içeride birçok gazeteci mahkûm iken iktidarın dini siyasete alet eden bir adamı kurtarmaya çalışmasını bir hata olarak yorumlamıştır (Akis, 15.06.1957, s. 7). Cumhuriyet

gazetesinden Ecvet Güresin, Menderes'in oturuma katılmamasını yorumlayarak, bahar havasının devam ettirilmesine çalışıldığı çıkarımını yapmıştır (Cumhuriyet, 11.06.1957, s. 5). Ulus gazetesinden Hüseyin Cahit Yalçın ise irtica kuvvetlenirse ilk olarak Demokrat Parti'yi yok edeceğini, DP'nin seçimleri kazanmak için bu yola sapmayı faydalı gördüğünü, halbuki seçim kazanılınca iktidarın irticayı bir kenara bırakamayacağını iddia etmiştir (Ulus, 10.06.1957, s. 1). Hem meclisteki atmosfer hem de CHP alt kademelerindeki şikayetler bahar havasının artık can çekiştiği yönünde değerlendirilmiştir. Zaten gün geçtikçe CHP'nin il ve ilçe kongreleri bahar havasının başladığı ilk günlerdeki gibi rahat toplanamamaya ve müdahalelere maruz kalmaya başlamıştır (Cumhuriyet, 12.06.1957, s. 1, 5).

Bahar Mevsiminin Tek Çiçeği: Kırşehir İl Oluyor ve İttifak Bozuluyor

Vaiz konusu CHP-DP arasında ciddi bir gerginliğe sebep olmuşken aynı günlerde Kırşehir'in yeniden il yapılması mevzusu meclise getirilmiştir. Hatırlanacağı üzere 2 Mayıs 1954 tarihinde yapılan milletvekili seçimlerinde Türkiye genelinde DP büyük bir zafer kazanmış fakat Kırşehir ilinde CMP tüm vekilleri almıştır. Bu başarının temelinde parti başkanı Osman Bölükbaşı'nın Kırşehirli olması yatmaktadır. CMP'nin başarısı Kırşehir için pek de hayırlı olmamış ve bu ilin ilçe yapılması için iktidar tarafından çalışmalar başlatılmıştır. İçişleri Bakanı Namık Gedik'in kontrolünde ilçeye dönüştürülme süreci kısa süre içinde işleme konulmuştur. Kırşehir halkından ve diğer muhalif partilerden gelen eleştirilere rağmen konu meclise taşınmıştır. İktidar partisi bu durumu siyasi nedenlerden kaynaklamayan, ekonomik ve coğrafi nedenlerle ilintili olarak yapmakta olduğunu iddia etse de bu açıklamaları çok tatmin edici olmamıştır. 30 Haziran 1954 günü Kırşehir'in ilçe yapılarak yeni il yapılan Nevşehir'e bağlanması ile ilgili olan kanun meclisten geçmiştir (Erdoğan ve Pişkin, 2020, s. 580-581, 584). İşte bu mesele 1957 yılında tekrar Türkiye'nin gündemine oturmuştur. İnönü 1957 yılı başlarında konuyu meclis gündemine getirmiştir. İktidar tarafı da bahar havasının sürmesi için İnönü'nün talebini dikkate almıştır. DP Elâzığ Milletvekili Selahattin Toker konuyla ilgili bir kanun teklifini meclise sunmuştur. Hükümet de bir teklif hazırlamış ve vekilin önerisinin bu teklifle birleştirilerek meclise getirileceği açıklanmıştır (TBMMZC, 20.05.1957, s. 233, 234).

Nevşehir iline bağlı Kırşehir ilçesinin tekrardan il olması konusu 10 Haziran 1957 tarihinde mecliste görüşülmeye başlanmıştır. HP adına söz alan vekil Yusuf Azizoğlu daha önce haksız şekilde çıkarılan kanunda yapılacak olan değişikliği olumlu karşıladıklarını, Kırşehir'in siyasi nedenlerle cezalandırıldığını ve bu durumun vatandaşlar arasında üzüntü yarattığını dile getirmiştir. Azizoğlu'na göre iktidar, Kırşehir'i ilçe yaparken ortaya attığı iddiaların tam tersi bir yaklaşımla Kırşehir'i il yapmak istemektedir. Kırşehir'i 1954 yılında ekonomik olarak yetersiz görenler artık bu yeri önemli bir tarım, ticaret ve hayvancılık merkezi olarak göstermeye çalışmaktadır. İnönü de oturumda söz almış ve il yapma girişimini olumlu karşıladıklarını, atılan adımın demokrasi adına umut verici olduğunu, çekişme ve kavgaların artık bitmesi gerektiğini belirtmiştir (İsmet İnönü'nün. ..., 1993, s. 225). CMP adına söz alan Kırşehir Milletvekili Ahmet Bilgin ise memnuniyetini ifade etmiş, iktidarın kendilerinin 3 yıl önce savunduklarını şimdi savunmakta olduğunu gördüklerini söylemiştir. Partinin diğer bir Kırşehir Milletvekili olan Tahir Taşer ise atılan adımların başkaca antidemokratik kanunların düzelmesi için iyi bir başlangıç olmasını temenni etmiştir. CMP başkanı Bölükbaşı da kürsüye gelerek gelişmeden duyduğu memnuniyeti dile getirmiş fakat Kozaklı ile Hacibektaş kazalarının Kırşehir'e bağlanmamasını olumlu görmediğini, bu iki yerin hem coğrafi hem de kültürel-ticari-içtimai olarak Kırşehir'e daha yakın olduğunu belirtmiştir. Buralarda yaşayan vatandaşlar da Kırşehir'e katılmak arzusunda olduklarını bildirmişlerdir (TBMMZC, 10.6.1957, s. 120-139; İsmet İnönü'nün. ..., 1993, s. 225).

12 Haziran günü görüşmeler devam etmiştir. Nevşehir'e bağlı Mucur, Yozgat'a bağlı Çiçekdağı ve Ankara'ya bağlı Kaman ilçelerinden oluşan Kırşehir ilinin kurulduğu kabul edilmiştir. Bölükbaşı kanununun kabulünden sonra söz almış ve DP'nin bu hareketle genel seçimlerde CMP'nin ilde kazanmasını engellemeye çalıştığını iddia etmiştir. Çıkarılan kanun eksiktir ama CMP buna rağmen kanuna destek vermektedir. Bölükbaşı'nın konuşmalarını Namık Gedik kürsüde eleştirmiştir. Sonraki dakikalarda Bölükbaşı meclise dönük olarak "*haysiyetten mahrumlar*" şeklinde bir ifade kullanmış ve bu çıkışı sonrasında üç oturum meclisten çıkarılma cezası almıştır (TBMMZC, 12.06.1957, s. 159, 160, 162-164). Fakat olaylar burada durulmamış, meclis koridorunda Bölükbaşı bir DP vekili ile tartışmaya girmiştir (Milliyet, 13.06.1957, s. 1, 5). Basında anlatıldığına göre koridorda DP'li vekil Ahmet Kocabıkoğlu tarafından Bölükbaşı'na yönelik hakaret içeren laflar edilmiştir. Bölükbaşı tepki göstermiş, araya polis girmiş, DP'li vekilin attığı yumruk polise isabet etmiştir. Olay araya girenler tarafından yatıştırılmıştır (Cumhuriyet, 13.06.1957, s. 1, 5). Bölükbaşı'nın mecliste ettiği laf ve koridorda yaşananlar adli bir konuya dönüşmüştür. Savcılık Bölükbaşı'nın dokunulmazlığının kaldırılması için Adalet Bakanlığı'na müracaat etmiştir (Cumhuriyet, 16.06.1957, s. 1, 5). Olay günü tutulan zapta göre Bölükbaşı oturumdan çıktığı sırada "*namussuzlar; köpekler*" diyerek bağırarak, Kocabıkoğlu kime küfrettiğini sormuş, Bölükbaşı da "*size*" diyerek küfürlerini tekrarlamıştır (Cumhuriyet, 21.06.1957, s. 5). Bölükbaşı'nın dokunulmazlığının kaldırılması konusu 24 Haziran günü meclis gündemine gelmiştir. İnönü konuyla ilgili söz alarak Kırşehir'in daha önce siyasi nedenlerle cezalandırıldığını, şimdi de Bölükbaşı saf dışı bırakılarak Kırşehir'in bir kez daha cezalandırılmaya çalışıldığını belirtmiştir. Yaklaşan seçimlerde bir genel başkanın meclisten uzaklaştırılarak hapse atılmaya çalışılmasının seçimlere gölge düşüreceğini iddia etmiştir. İnönü ayrıca Menderes'in son meclis konuşmalarında iç politikada huzurun geleceği konusunda umut vaat ettiğini ve kendisinin de bu yolda tam manasıyla destekçi olmaya çalıştığını hatırlatmış, milletvekillerini Bölükbaşı'nın mevzusunu kürsü dokunulmazlığı olarak değerlendirmeye, gelecek seçimlere huzur içinde girmek için aleyhte oy vermeye davet etmiştir (İsmet İnönü'nün... , 1993, s. 235; Ulus, 25.06.1957, s. 1, 4.; Cumhuriyet, 25.06.1957, s. 1, 5).

Aynı oturumda Bölükbaşı da kendisini savunmak için bir konuşma yapmıştır. Vekil; haksızlığa uğradığını, Kırşehir konusunun görüşüldüğü oturumda İçişleri Bakanının kendisine yönelik olarak "*Bölükbaşı'nı tanıyınız, Ey Kırşehirliler; ey Nevşehirliler*" diyerek hitapta bulunduğunu, söz alma isteğinin iktidar vekillerinin protestoları eşliğinde reddedildiğini, iddiaya konu olan sözleri sadece kendisine saldıran vekillere dönük sarf ettiğini ve meclisin tümünü kastetmediğini aktarmıştır. Oturumdan ayrıldıktan sonra da koridorda Kocabıkoğlu'na hakaret ettiği ve saldırdığı yönünde zabıt tutulduğunu belirten Bölükbaşı, mecliste daha önce hakaret içerikli ifade kullanan hiç kimseye kendisine yapılan muamelelerin yapılmadığını belirtmiştir. Kırşehir'in il yapıldığını ama şahsının siyaseten bertaraf edilmeye çalışıldığını da sözlerine eklemiştir. Fakat DP'li vekiller Bölükbaşı'nın sarf ettiği sözlerin tüm meclise yönelik olduğu yönündeki iddialarını sürdürmüşlerdir. Mecliste daha önce hakaretler olduğunu fakat hiçbirinin Bölükbaşı'nın hakareti kadar sert olmadığını, o nedenle başka vekillere bu şekilde muamele edilmediğini söylemişlerdir. Konuşmaların ardından yapılan oylamada 247 kabul, 49 ret, 2 çekimser oy kullanılmış ve Bölükbaşı'nın dokunulmazlığının kaldırılması kabul edilmiştir (TBMMZC, 24.06.1957, s. 483-514, 519, 530; Ulus, 25.06.1957, s. 1, 4, 5). CMP idare kurulu dokunulmazlık mevzusu ile ilgili bir tebliğ yayınlamıştır. İktidarın muhalefete yaşama hakkı tanımadığı, CMP üzerinde baskı kurduğu, önemli bir siyasi rakip olan Bölükbaşı'nın bertaraf edildiği, bu şartlarda yapılacak bir seçimin meşruiyetinin tartışmaya açık olacağı, diğer muhalif tarafların da dikkatli olması gerektiği yönünde ifadeler tebliğde yer almıştır (Cumhuriyet, 30.06.1957, s. 1, 5).

Bölükbaşı olayıyla birlikte Menderes ve İnönü arasında şahsi gayretlerle sürdürülmeye çalışılan bahar havası da fiilen sona ermiştir. CHP tarafı zaten bu ılımlı sürecin bitmesini çoktan beri arzulamaktadır. Çünkü aylardır devam eden bahar havası süresince sadece Kırşehir il yapılmış, başkaca bir adım atılmadığı gibi Bölükbaşı da cezalandırılarak yeni bir olumlu sürecin başlaması imkânsız hale gelmiştir (Cumhuriyet, 27.06.1957, s. 1, 5). İktidar tarafından, bahar havasının bittiğine dair ilk adım ise Lozan Antlaşması'nın 34. yıldönümünde devlet radyosunda İnönü'nün adının zikredilmemesi şeklinde gerçekleşmiştir. Hâlbuki devlet radyosu daha önce Berlin Antlaşması ile ilgili yaptığı bir yayında Osmanlı delegesi Kara Todorî Paşayı bile zikretmişti (Ulus, 25.07.1957, s. 1, 5). Yine 1957 yılı ağustos ayında Türkiye'ye gelen Afgan Kralı şerefine verilen davete İnönü çağırılmamıştır. Bahar havası devam ederken buna benzer kabullerde İnönü mutlaka davet edilmekteydi. Menderes'le İnönü bir araya gelmek istemediklerine göre artık bahar rüzgârları tersine esmeye başlamıştır demektir (Akis, 31.08.1957, s. 4). Diğer yandan CHP-DP birbirinden koparken CHP ile diğer muhalif partiler arasında bir yakınlaşmanın başladığı net bir şekilde görülmüştür. CHP uzun zamandan beri uzak durduğu CMP ve HP ile yeniden diyaloga girmeye başlamıştır. Böylece muhalefet içerisinde bir iş birliği çalışmasının temelleri atılmıştır (Akis, 29.06.1957, s. 8). Bölükbaşı ise meclisin manevi şahsiyetine hakaret ettiği gerekçesiyle ifade vermiş ve 2 Temmuz akşamı tutuklanmıştır (Cumhuriyet, 03.07.1957, s. 1).

Sonuç

Demokrasilerde iktidara gelmek halkın onayını almak, iktidarda devamlılığı yakalamak ise halkın takdirini kazanmak anlamına gelmektedir. Her ne kadar Cumhuriyet 1923 yılında kurulmuş ise de Türkiye Cumhuriyeti demokrasi konusunda uzun yıllar çok fazla bir ilerleme kaydedememiştir. Yüzlerce yıl devam eden monarşik yapının ardından demokratik bir rejimin hayat bulması hem siyasiler hem de toplum için kolay olmamıştır. Mustafa Kemal Atatürk bu konuda girişimlerde bulunsa da demokrasinin temel unsurlarından birisi olan çok partili hayata geçiş ancak İkinci Dünya Savaşı'nın sonrasında gerçekleşebilmiştir. Tek parti olarak yıllarca iktidarda kalan CHP artık politika arenasında yalnız değildir. Fakat yeni kurulan partilerin siyasi hayata tutunmasının iktidarın müsaadesine bağlı olduğu bu yıllarda, demokrasinin sandıklara yansması ancak 1950 seçimlerinde gerçekleşmiştir. DP 27 yıllık CHP yönetimini yıkarak 10 yıl sürecek iktidarını başlatmıştır.

CHP'nin içinden kopan DP'li kadrolar; kendi siyasi okullarında görmüş oldukları tek parti anlayışı ve muhalif unsurlara karşı müsamaha gösterme konusunda tavizkâr olmayan tutumu iktidarları döneminde net olarak sergilemişlerdir. Özellikle 1954 seçimlerinde DP ciddi başarı yakalayınca muhalif gruplara karşı çok sert bir politika izlemeye başlamıştır. Muhalif partiler, basın, üniversiteler, yargı organları ve sivil toplum oluşumları iktidarın rakip tanımaz ve eleştiriye kapalı tavrından doğrudan etkilenmiştir. Bu durum hem ülke ekonomisinin hem de sosyal hayatın zarar görmesine neden olmuştur. Eleştiriye ve öneriye sıcak bakmayan bir yönetim anlayışı ülkede gerginliği hızla tırmandırmıştır. Vatandaş artık, siyasilerin birbirlerine karşı sergiledikleri çok küçük jestlerine bile umut bağlamaya başlamışlardır. İşte bu gerginliğin zirve yaptığı bir dönemde, 1957 yılı şubat ayında, Menderes ile İnönü arasında başlayan bahar havası ülkede sempatiyle karşılanmıştır. Bu sürecin devam ettirilmesi için iki liderin şahsi gayretleri göze çarpsa da bir başarı sağlanmasının mümkün olmadığı birkaç ay sonra anlaşılmıştır. Çünkü ülkeyi yönetenlerin ve muhalefetin tek amacı iktidarın kendi ellerine geçmesinden başka bir şey değildir. Devletin daimî, iktidarların geçici olduğunu tam olarak anlayamayan ve demokrasinin gerçek manada yerleşmediği toplumlarda görülen en büyük rahatsızlıklardan birisi olan iktidarda sürekli kalabilmek arzusu 1957 yılında gerçekleşen ve kısa süren bahar havasında da kendisini açıkça göstermiştir. Bahar havası karşılıklı jestlerin bir anda kesilmesiyle sona ermiş ve ülke yine gerginliklerin üst seviyelere çıktığı bir atmosfere bürünmüştür.

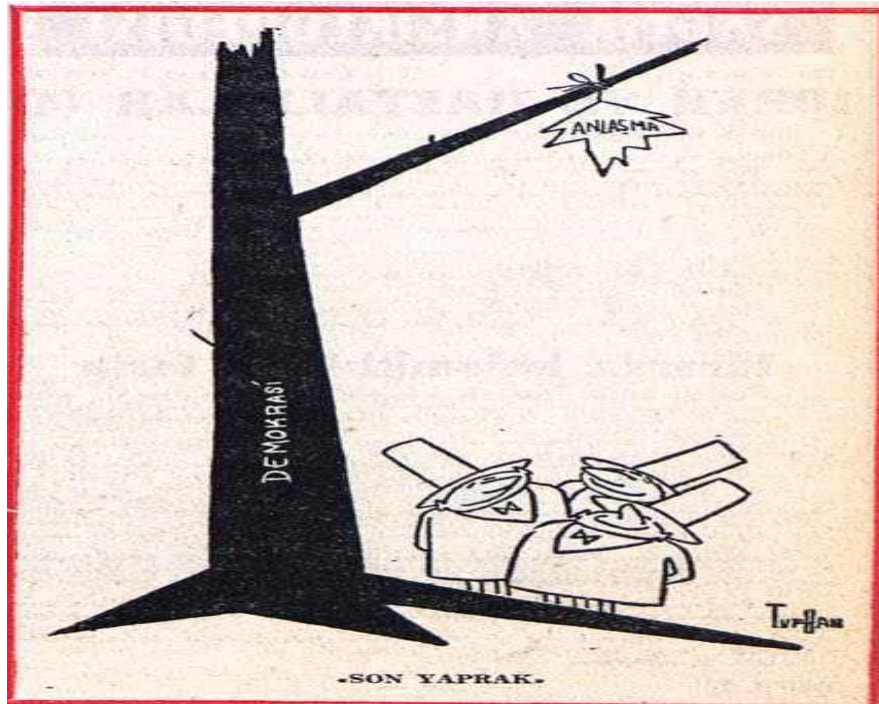
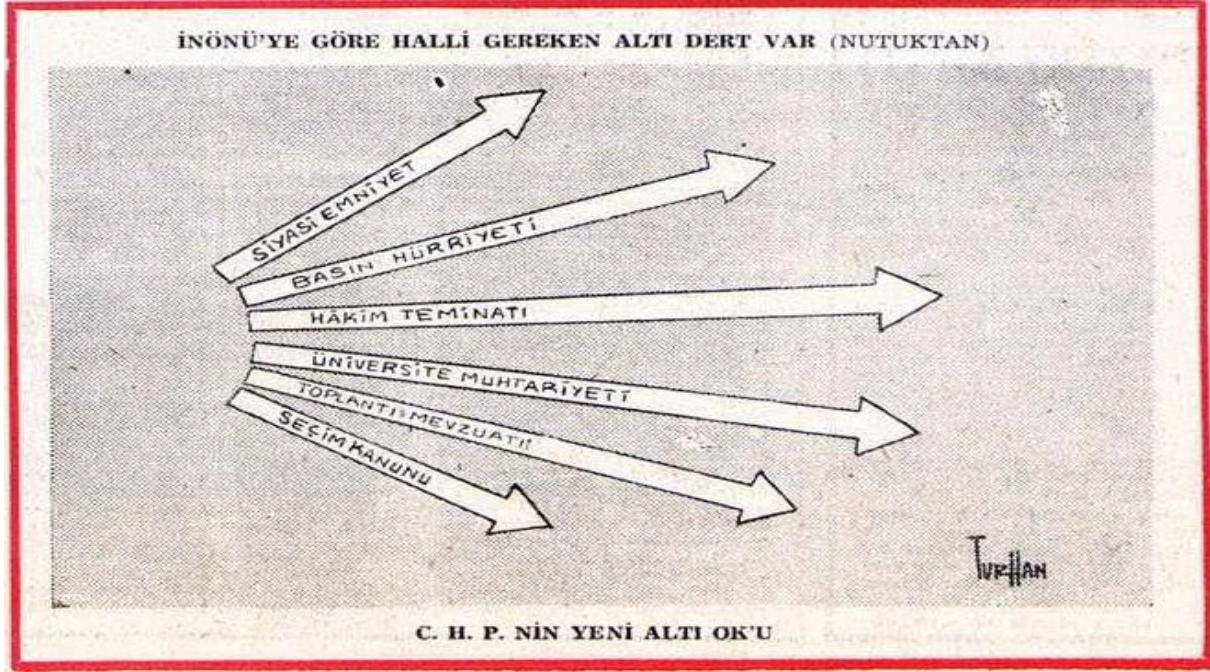
Kaynakça

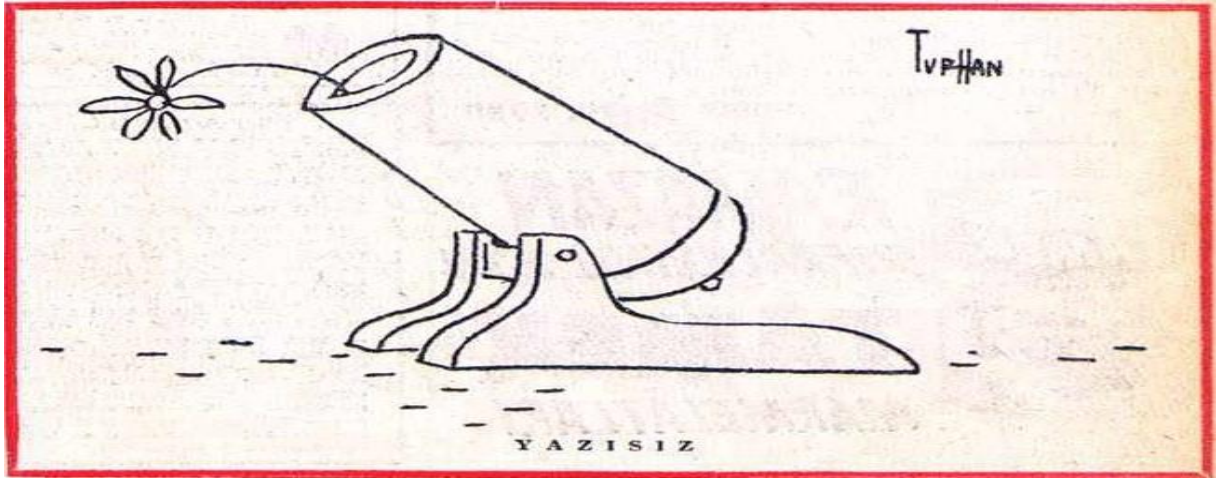
- [1] Adnan Menderes'in Konuşmaları, Demeçleri, Makaleleri (1992), Hazırlayan H. Kılçık, Demokratlar Kulübü Yayınları, C. VII, Ankara.
- [2] Akın, Rıdvan (2002), "Türkiye'de Çok Partili Siyasal Hayata Geçiş ve Demokrat Parti İktidarı (1950-1960)", Türkler Ansiklopedisi, C. 16. Ankara.
- [3] Akis Dergisi, 19 Ocak 1957; 26 Ocak 1957; 9 Şubat 1957; 16 Mart 1957; 11 Mayıs 1957; 18 Mayıs 1957; 25 Mayıs 1957; 1 Haziran 1957; 15 Haziran 1957; 29 Haziran 1957; 31 Ağustos 1957.
- [4] Albayrak, Mustafa (2007), "Demokrat Parti Döneminde Milli Korunma Kanunu Uygulamaları (1955-1960)", ATAM Dergisi, C. 23, S. 67-68-69. (219-250)
- [5] Başbakanlarımız ve Genel Kurul Konuşmaları (2014), C. 4, TBMM Basımevi, Ankara.
- [6] BCA, 30-1-0-0/127-825-2.
- [7] BCA, 30-1-0-0/43-254-12.
- [8] BCA, 30-1-0-0/68-428-11.
- [9] BCA, 30-1-0-0/20-118-5.
- [10] Cumhuriyet Gazetesi, 1 Ocak 1957; 5 Ocak 1957; 21 Ocak 1957; 8 Şubat 1957; 18 Şubat 1957; 23 Şubat 1957; 25 Şubat 1957; 26 Şubat 1957; 27 Şubat 1957; 28 Şubat 1957; 1 Mart 1957; 2 Mart 1957; 4 Mart 1957; 11 Mart 1957; 12 Mart 1957; 13 Mart 1957; 16 Mart 1957; 20 Mart 1957; 24 Mart 1957; 25 Mart 1957; 6 Nisan 1957; 7 Nisan 1957; 18 Nisan 1957; 16 Mayıs 1957; 25 Mayıs 1957; 26 Mayıs 1957; 28 Mayıs 1957; 1 Haziran 1957; 2 Haziran 1957; 3 Haziran 1957; 9 Haziran 1957; 11 Haziran 1957; 12 Haziran 1957; 13 Haziran 1957; 16 Haziran 1957; 21 Haziran 1957; 25 Haziran 1957; 27 Haziran 1957; 30 Haziran 1957; 3 Temmuz 1957.
- [11] Dokuyan, Sabit (2023), Darbe Yolunda Üç Yıl (1957-1960), Çizgi Kitabevi, Konya.
- [12] Dokuyan, Sabit ve Yüksel, Büşra (2020), "Adnan Menderes'i İdama Götüren Süreç ve İdamı", Journal of Universal History Studies, C. 3 (Prof. Dr. Mustafa Keskin Special Issue). (15-42)
- [13] Erdoğan, Haşim ve Pişkin, Çağrı (2020), "Demokrat Parti Dönemi İktidar-Muhalefet Çekişmesinin Bir Ürünü: Nevşehir'in İl, Kırşehir'in İlçe Olması", Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, 10(2). (577-590)
- [14] Erer, Tekin (1963), On Yılım Mücadelesi, Ticaret Postası Matbaası, İstanbul.
- [15] <https://www5.tbmm.gov.tr> (19.11.2023)
- [16] İsmet İnönü'nün TBMM'deki Konuşmaları (1993), C. 2, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara.
- [17] Milliyet Gazetesi, 13 Mart 1957, 16 Mart 1957, 4 Nisan 1957, 13 Haziran 1957, 25 Temmuz 1957.
- [18] Minkari, Ali Esen (1993), 1950-1960 Yıllarında İktisadi Kalkınma ve Gelişme, Demokratlar Kulübü Yayınları, Ankara.

- [19] TBMMZC, 14 Ocak 1957; 21 Ocak 1957; 15 Şubat 1957; 20 Şubat 1957; 21 Şubat 1957; 23 Şubat 1957; 24 Şubat 1957; 25 Şubat 1957; 26 Şubat 1957; 27 Şubat 1957; 28 Şubat 1957; 20 Mayıs 1957; 5 Haziran 1957; 7 Haziran 1957; 10 Haziran 1957; 12 Haziran 1957; 24 Haziran 1957.
- [20] Toker, Metin (1991), DP Yokuş Aşağı (1954-1957), Bilgi Yayınevi, Ankara.
- [21] Turan, Şerafettin (1999), Türk Devrim Tarihi (14 Mayıs 1950-27 Mayıs 1960), 4. Kitap, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- [22] Ulus Gazetesi, 15 Ocak 1957; 21 Ocak 1957; 29 Ocak 1957; 23 Şubat 1957; 24 Şubat 1957; 4 Mart 1957; 10 Mart 1957; 12 Mart 1957; 13 Mart 1957; 16 Mart 1957; 25 Mart 1957; 6 Nisan 1957; 6 Mayıs 1957; 28 Mayıs 1957; 6 Haziran 1957; 10 Haziran 1957; 25 Haziran 1957; 25 Temmuz 1957.
- [23] Yücel, M. Serhan (2002), "Menderes Dönemi (1950-1960)", Türkler Ansiklopedisi, C. 16, Ankara.

EKLER

Ek-1: Turhan Selçuk'un Gözünden Bahar Havası





Kaynak: Milliyet, 13 Mart 1957; 16 Mart 1957; 4 Nisan 1957; 25 Temmuz 1957. s. 1.